

# BẢO VỆ TẦNG ÔZÔN - BẢO VỆ SỰ SỐNG TRÊN TRÁI ĐẤT

GSTS. Nguyễn Đức Ngữ

Tổng cục trưởng Tổng cục Khí tượng Thủy văn  
Chủ nhiệm CTQG về ODS

Tại Nghị quyết số 49/114 ngày 19 tháng 12 năm 1994, Đại hội đồng Liên hợp quốc đã chọn ngày 16 tháng 9 hàng năm là "Ngày quốc tế bảo vệ tầng ôzôn". Năm 1995, hầu hết các quốc gia trên thế giới đã tổ chức kỷ niệm ngày này với nhiều hoạt động thiết thực nhằm khẳng định những nỗ lực đóng góp của từng quốc gia trong việc giải quyết vấn đề môi trường toàn cầu đang được quan tâm đặc biệt này.

Năm nay, lần thứ hai cộng đồng quốc tế tổ chức "Ngày quốc tế bảo vệ tầng ôzôn", đúng vào dịp kỷ niệm 10 năm Công ước Viên - Công ước quốc tế về bảo vệ tầng ôzôn, ghi nhận những thành quả của cộng đồng quốc tế trong việc bảo vệ sự sống của nhân loại hiện nay và trong tương lai.

Tầng ôzôn khí quyển nằm ở độ cao 15 - 35 km, nhưng ôzôn tập trung nhiều nhất ở khoảng độ cao từ 19 đến 23 km trong tầng bình lưu của khí quyển. Lớp ôzôn trong tầng bình lưu của khí quyển có khả năng hấp thụ bức xạ cực tím có bước sóng nhỏ hơn 320 nm - tia cực tím loại B và do đó ngăn cản những tia bức xạ này lọt xuống mặt đất. Chỉ cần một lượng nhỏ tia cực tím loại B lọt xuống mặt đất có thể gây ra những nguy hiểm đáng kể đối với sức khỏe con người như tăng tỷ lệ bệnh đục thủy tinh thể, ung thư da, gây hại cho gen di truyền DNA và ảnh hưởng đến hiệu quả của hệ thống miễn dịch. Các nhà khoa học trên thế giới đã đánh giá rằng, trong điều kiện ít mây, nếu lượng ôzôn giảm 1% có thể làm tăng khoảng 1,3% lượng tia cực tím loại B đi tới bề mặt trái đất. Sự tăng lên của bức xạ cực tím còn có thể gây ra những hậu quả nặng nề đối với các dạng sống khác, chẳng hạn các phù du biển nguồn dinh dưỡng của các loài cá có thể bị huỷ hoại, ảnh hưởng nghiêm trọng đến hệ sinh thái nước, mùa màng, v.v.

Từ đầu thập kỷ 80, các nhà khoa học trên thế giới đã phát hiện ra rằng một số hóa chất có thành phần clo (Cl) và brom như chlorofluorocarbon (CFC), halon, carbon tetrachloride, methyl chloroform, hydrobromofluorocarbon (HBFC), hydrochlorofluorocarbon (HCFC) và methyle bromide do con người sử dụng và thải vào khí quyển đang làm suy giảm tầng ôzôn khí quyển. Những hóa chất nêu trên được gọi chung là các chất phá huỷ tầng ôzôn (tiếng Anh là ozone depleting substances, viết tắt là ODS). Các chất này thường được sử dụng làm tác nhân gây lạnh, chất đẩy sol khí, tác nhân tạo bọt, dung môi và dập cháy. Những chất này đã được thải vào khí quyển với khối lượng ngày càng lớn. Chỉ riêng hai chất CFC-11 và CFC-12 đã tăng từ 50 nghìn tấn/năm đến 700 nghìn tấn/năm vào đầu những năm 1970. Sự vô ý trong các hoạt động kinh tế xã hội của con người đều dẫn đến tình trạng nguy hiểm đối với tầng ôzôn và làm xáo trộn sự cân bằng mỏng manh đã được thiên nhiên thiết lập.

Các nhà khoa học trên thế giới, các cơ quan chuyên môn của Liên hợp quốc, đặc biệt là Tổ chức Khí tượng Thế giới (WMO) và Chương trình Môi trường Liên hợp quốc (UNEP) đã đưa ra các con số đo đạc được về sự suy giảm liên tục của ôzôn, biểu hiện rõ

nhất là “lỗ thủng” ôzôn được phát hiện vào những năm đầu của thập kỷ 80 ở Nam Cực thì nay “lỗ thủng” đó đã lan tới vùng phía nam của Nam Mỹ. Lỗ thủng ôzôn cũng đã phát hiện được ở tầng bình lưu Bắc Cực và mở rộng tới những vĩ độ trung bình Bắc Bán Cầu.

Nhận thức được những hiểm họa do tầng ôzôn bị suy thoái, cộng đồng quốc tế đã kêu gọi tất cả các quốc gia hãy hạn chế sản xuất và sử dụng ODS. Với những cố gắng của UNEP và WMO và sau nhiều năm đàm phán căng thẳng, tháng 3 năm 1985, Công ước Viên về bảo vệ tầng ôzôn đã được 21 quốc gia hưởng ứng ký kết. Đến nay đã có 151 quốc gia là thành viên của Công ước Viên.

Để cụ thể hóa các giải pháp và những cam kết của các Bên Công ước nhằm bảo đảm cho Công ước Viên được thi hành có hiệu quả, Nghị định thư Montréal do UNEP chủ trì xây dựng đã được ký kết ngày 23 tháng 9 năm 1987. Đến nay đã có 150 nước phê chuẩn Nghị định thư này. Nghị định thư về các chất phá hủy tầng ôzôn đã đưa ra danh mục các ODS phải kiểm soát trong việc sản xuất và tiêu thụ, thực hiện từng bước giảm dần, tiến tới triệt thoái chúng. Nghị định thư mang tính lịch sử này cũng kêu gọi cắt giảm 50% các chất ODS trước năm 2000, đồng thời khuyến khích đẩy mạnh hợp tác quốc tế trong việc nghiên cứu, triển khai và chuyển giao công nghệ thay thế liên quan đến việc hạn chế phát thải ODS.

Do khoa học và công nghệ trên thế giới không ngừng phát triển, mặt khác qua thực tế nhận thấy một số luận chứng trong Nghị định thư Montréal không đáp ứng yêu cầu bảo vệ tầng ôzôn, tại cuộc họp các Bên tham gia Nghị định thư tháng 6 năm 1990 tại London và tháng 11 năm 1992 tại Copenhagen đã đưa ra những sửa đổi bổ sung về các biện pháp kiểm soát, thời hạn loại trừ dần các chất bị kiểm soát, đồng thời đưa ra những nguyên tắc cung cấp, hỗ trợ tài chính và kỹ thuật cho các nước đang phát triển thông qua việc thành lập Quỹ Đa phương về ôzôn.

Các nhà khoa học đã đánh giá rằng nếu thực hiện đầy đủ các điều khoản của Nghị định thư và các sửa đổi bổ sung London và Copenhagen thì cũng phải đến giữa thế kỷ 21 tầng ôzôn mới có thể trở lại tình trạng ban đầu trước khi có “lỗ thủng”.

Tháng 1 năm 1994, Việt Nam gia nhập Công ước Viên về bảo vệ tầng ôzôn và Nghị định thư Montréal về các chất làm suy giảm tầng ôzôn, đồng thời phê chuẩn những sửa đổi, bổ sung của Nghị định thư. Việt Nam không sản xuất và xuất khẩu ODS, là nước có mức tiêu thụ ODS thấp và được xếp trong nhóm các nước thuộc điều 5 Nghị định thư - nhóm các nước được hưởng các ưu tiên hỗ trợ về tài chính và công nghệ trong việc loại trừ ODS.

Được Thủ tướng Chính phủ giao nhiệm vụ, Tổng cục Khí tượng Thủy văn đã phối hợp với các Bộ, Ngành liên quan khẩn trương soạn thảo “Chương trình quốc gia của Việt Nam nhằm loại trừ dần các chất làm suy giảm tầng ôzôn” (CTQG về ODS).

Ngày 10 tháng 6 năm 1995 Thủ tướng Chính phủ đã phê duyệt CTQG về ODS và giao cho Tổng cục Khí tượng Thủy văn chủ trì phối hợp với các Bộ, Ngành, và các địa phương triển khai thực hiện. Chương trình quốc gia của Việt Nam cũng đã được gửi tới Ban chấp hành Quỹ Đa phương thi hành Nghị định thư Montréal.

Chương trình quốc gia của Việt Nam về ODS trình bày khái quát về tình hình sử dụng và tiêu thụ ODS ở Việt Nam, chiến lược, chính sách quản lý cùng kế hoạch hành động của Nhà nước trong việc bảo vệ tầng ôzôn, thi hành Công ước Viên và Nghị định thư Montréal.

Chương trình quốc gia của Việt Nam đưa ra tiến trình và mốc thời gian hạn chế và loại trừ một số ODS chính thức ở Việt Nam, đồng thời đưa ra danh mục dự án kêu gọi các nước, các tổ chức quốc tế, các tổ chức phi chính phủ hỗ trợ đầu tư, với mục tiêu loại trừ CFC và halon qui định trong phụ lục A của Nghị định thư vào năm 1997.

Để triển khai thực hiện CTQG, Tổng cục Khí tượng Thủy văn đã thành lập Văn phòng ôzôn để giúp Tổng cục trong việc điều phối các hoạt động trong khuôn khổ CTQG. Ngoài việc xây dựng mạng lưới công tác, tuyên truyền nâng cao nhận thức, việc xây dựng các dự án, kêu gọi hỗ trợ tài chính và kỹ thuật từ Quỹ Đa phương đã được triển khai như một trọng tâm công tác của việc thực hiện CTQG.

Sau hơn một năm thực hiện CTQG, Tổng cục Khí tượng Thủy văn đã có mối quan hệ hợp tác chặt chẽ với 6 tổ chức quốc tế và các nước như UNDP, UNEP, UNIDO, UNOPS, WB, CFD và với các công ty quốc tế lớn như DuPont, Elf-Atochem, ICI, Trane. Đến nay đã có 11 dự án các loại với tổng số kinh phí đầu tư hơn 1,5 triệu đôla đã được triển khai, trong đó có 10 dự án do Quỹ Đa phương tài trợ nhằm thực hiện việc loại trừ CFC trong các lĩnh vực làm lạnh và hóa mỹ phẩm, tăng cường năng lực cho việc thực hiện CTQG của Việt Nam. Điều đáng khích lệ là hơn 40 công ty quốc tế và đa quốc gia đã cam kết không làm tăng sự lệ thuộc của Việt Nam vào ODS, đồng thời cam kết không đầu tư vào Việt Nam những công nghệ có chứa hoặc sử dụng ODS.

Tổng cục KTTV cũng đã có mối quan hệ tốt đẹp với các cơ quan bảo vệ môi trường các nước trong khu vực và các nước công nghiệp phát triển, đặc biệt gần đây, Tổng cục KTTV đã phối hợp với Viện Môi trường Stockholm, Thụy Điển xây dựng dự án thiết lập hệ thống pháp lý kiểm soát nhập khẩu ODS, với Cơ quan bảo vệ Môi trường Hoa Kỳ và Cơ quan bảo vệ Môi trường Australia tổ chức điều tra khảo sát sử dụng CFC trong điều hòa không khí ô tô và máy lạnh dân dụng. Các dự án loại trừ CFC theo hướng này đang được xây dựng và triển khai.

Song song với việc xây dựng và triển khai các dự án về loại trừ ODS, Tổng cục Khí tượng Thủy văn đã đẩy mạnh việc tuyên truyền nâng cao nhận thức về bảo vệ tầng ôzôn. Nhiều hội nghị, hội thảo đã được tổ chức trong thời gian qua nhằm giới thiệu rộng rãi Công ước Viên, Nghị định thư Montréal và CTQG của Việt Nam. Tổng cục đã biên dịch, biên soạn, xuất bản và phân phát rộng rãi các loại sách phổ biến kiến thức về ôzôn và bảo vệ tầng ôzôn, thông tin về ôzôn, đồng thời giới thiệu các sản phẩm thay thế CFC và tư vấn cho các cơ quan sử dụng CFC khi cần thiết. Tổng cục KTTV cũng đã phối hợp chặt chẽ với các cơ quan thông tin đại chúng trong việc tuyên truyền nâng cao nhận thức cho công chúng.

Bằng các hành động cụ thể, Chính phủ Việt Nam đã khẳng định việc tuân thủ Công ước Viên và Nghị định thư Montréal tích cực tham gia các hoạt động chung, đóng góp sức mình vào nỗ lực chung của cộng đồng quốc tế nhằm bảo vệ tầng ôzôn, bảo vệ môi trường và sự sống trên hành tinh chúng ta.

Nhân dịp kỷ niệm lần thứ 2 "Ngày quốc tế bảo vệ tầng ôzôn", thay mặt Chính phủ Việt Nam tôi xin chân thành cảm ơn Ban chấp hành Quỹ Đa phương, các tổ chức quốc tế thi hành Nghị định thư, các nước, các công ty đã có những hỗ trợ và hợp tác có hiệu quả với Việt Nam trong việc thực hiện Chương trình quốc gia của Việt Nam nhằm loại trừ dần các chất làm suy giảm tầng ôzôn.